

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Вішнікіної Любові Петрівни
на дисертаційну роботу Стаднюк Юлії Юріївни «Формування
пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної
географії», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних
наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (географія)**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В освітньому просторі України вельми актуальною є проблематика, спрямована на систематизацію і модернізацію змісту й структури шкільної географічної освіти з урахуванням закономірностей та особливостей перебігу навчання географії у сучасній школі.

У процесі навчання географії учні мають набути відповідних особистісних характеристик, а саме: навчитись критично мислити, адаптуватися до змін, виявляючи розумову гнучкість, вирішувати життєво важливі проблеми, відповідати за власні вчинки, вміти взаємодіяти у командні, працювати з інформаційними джерелами, мати цифрову грамотність тощо. Відповідно до такого, принципового значення набуває розвиток особистості учня, зокрема підвищення його творчого та інтелектуального потенціалу, яке забезпечується формуванням його пізнавальних умінь. Проте, наразі існує протиріччя між вимогами суспільства щодо розвитку і виховання конкурентоспроможної самодостатньої особистості, яка здатна самостійно приймати рішення, узагальнювати здобуті знання й самоорганізовуватися, та обмеженими можливостями, які надають освітні установи для задоволення потреби учнів бути суб'єктами суспільного життя.

На часі реалізація положень нової освітньої реформи усіх ланок загальної середньої освіти на підставі вимог Законів України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту». Сучасні підходи до організації освіти, які закладено у чинному Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, передбачають «здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності».

Концептуальні засади дисертаційного дослідження ґрунтуються на вказаних вище державних нормативних документах, спираються на основні положення щодо реформування освіти в Україні. Таким чином, удосконалення теоретичних засад і розробка прикладних рішень щодо формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії наразі є актуальною науково-прикладною проблемою. Сформульовані авторкою у роботі мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, теоретико-методологічні і методичні положення щодо концептуальних наукових засад формування пізнавальних умінь учнів та їхнього реального впровадження у практику освітнього процесу у новій українській школі є актуальними для теорії і методики навчання географії.

Теоретична та практична значущість, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їхня достовірність та новизна

Теоретична значущість дисертації полягає у тому, що авторкою розвинуто низку положень стосовно розробки і впровадження комплексу творчих завдань задля формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії та їхнього всебічного розвитку.

Ефективність застосування запропонованих інновацій було забезпечено вирішеними здобувачкою завданнями, насамперед:

- на основі аналізу й узагальнення філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з'ясувати стан розроблення проблеми формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії;
- обґрунтувати методику ефективного формування в учнів пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії;
- розробити критерії ефективності методики формування в учнів 6-8 класів пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії;
- перевірити шляхом педагогічного експерименту ефективність розробленої методики.

Для розв'язання поставлених завдань дослідження та досягнення мети дослідження використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, які добиралися відповідно до завдань конкретного етапу роботи у послідовності, заданій програмою дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і практичних результатів дисертації та їхня достовірність забезпечені насамперед:

- творчим узагальненням достатньої кількості першоджерел за тематикою дисертації, поміж них найактуальніших розробок;
- методологічною й методичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження й достатньо тривалим його характером;
- коректно проведеною експериментальною перевіркою ефективності методики формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії у 6-8 класах;
- репрезентативністю та статистичною достовірністю експериментальних даних.

Основні теоретичні й практичні результати проведеного дослідження, а також його концептуальні положення й загальні висновки, було достатньою мірою оприлюднено та висвітлено у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Наукова новизна дисертації Ю. Ю. Стаднюк полягає у винесених нею на захист основних наукових положень і розробок щодо методики формування пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів. Головними з цих положень і розробок є:

- теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено умови та методику формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії;

- здійснено вперше розроблення моделі формування пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів;
- розроблено систему творчих завдань, спрямованих на формування пізнавальних умінь учнів;
- визначено критерії вимірювання та оцінювання рівня сформованості пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії;
- уточнено категорійно-понятійний апарат методики формування пізнавальних умінь учнів та удосконалено його дидактичні інструменти.

Практичну значущість зумовлюють, передусім, розроблення та впровадження у вітчизняну шкільну практику методики формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів. Ці здобутки дисертації можуть бути використані вчителями закладів загальної середньої освіти України та викладачами й студентами закладів вищої освіти педагогічного профілю.

Аналіз основного змісту дисертації

Перший розділ роботи присвячено аналізу стану розробленості проблеми формування пізнавальних умінь учнів, аналізу системи понять і термінів з теми дисертаційного дослідження, зокрема, конкретизовано зміст понять «пізнавальне уміння», «пізнавальна діяльність», «творча діяльність», «творче завдання». На основі узагальнення широкого кола сучасних наукових досліджень авторкою виділено та схарактеризовано психолого-педагогічні умови формування пізнавальних умінь, визначено відмінності між пізнавальною і творчою діяльністю учнів, здійснено класифікацію творчих завдань.

У другому розділі дисертації обґрунтовано створення моделі формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії та окреслено особливості її структурних компонентів, схарактеризовано алгоритм впровадження в освітній процес відповідних компонентів. У цьому розділі висвітлено особливості творчих завдань, спрямованих на формування пізнавальних умінь учнів, наведено спроектовані авторкою завдання з фізичної географії причинно-наслідкового характеру, ретельно схарактеризовано рівні сформованості пізнавальних умінь учнів та визначено критерії їх оцінювання, що лягли в основу методики формування пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів. Крім того, у розділі здійснено порівняння структурних компонентів традиційного уроку географії та уроку формування пізнавальних умінь.

У третьому розділі проаналізовано й узагальнено результати анкетування вчителів географії та учнів, здійснених в рамках педагогічного дослідження, проведення відповідного педагогічного експерименту. При цьому було дотримано вимог щодо застосування статистичних методів опрацювання результатів дослідження. Здобуті результати проілюстровано матеріалами у графічному зображенні, що суттєво їх унаочнює. На підставі аналізу результатів експерименту Юлією Юрієвною доведено ефективність застосування методики формування пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів.

Загальні висновки є співвіднесеними із завданнями дослідження. Рукопис завершують додатки, що доповнюють і конкретизують зміст дисертації.

У цілому дисертація є завершеною науковою працею і складається із вступу, трьох розділів та загальних висновків. Список використаних джерел налічує 212 найменувань (з них 4 латиницею) на 20 сторінках, 15 додатків розміщено на 17 сторінках. Дисертація, повним обсягом 192 сторінок, містить 154 сторінки основного тексту, 19 рисунків і 37 таблиць.

Текстова частина дисертації має достатні й коректно зроблені посилання на літературні джерела. Дисертація та автореферат написано українською мовою, належним чином оформлено й проілюстровано необхідними табличними та графічними матеріалами.

Зміст автореферату ідентичний змісту основних положень дисертації.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях цілком достатня із врахуванням встановлених вимог, позаяк результати дисертації висвітлено у 14 наукових і науково-методичних працях (у т.ч. 13 одноосібних), з яких: 4 наукових статей у фахових виданнях з педагогічних наук, що входять до перелік затвердженого Міністерством науки і освіти України, 2 – у наукових фахових виданнях іноземних держав, що включені до міжнародних наукометричних баз, із напряму підготовленої дисертації та 8 публікацій тез у матеріалах наукових конференцій.

Дискусійні положення та зауваження

Оцінюючи загалом дисертацію Стаднюк Юлії Юріївни позитивно, вважаємо за необхідне вказати на низку позицій і сумнівів, які виникли у процесі опонування дисертації і вимагають окремих пояснень:

1. На нашу думку, аналіз науково-методичної бази дослідження доцільно було викласти у підрозділі 1.1, оскільки це відповідає його назві, а не у вступі до дисертації.

2. Дослідження мало б більш сучасний характер, якби авторка наводила у тексті дисертації (ст. 59) назви шкільних курсів географії, що відповідають чинним навчальним програмам з географії для 5-9 класів.

3. Не зрозуміло, чому у тексті дисертаційної роботи наскрізно використовується термін «основна школа», не зважаючи на те, що авторка у своєму дослідженні спирається на Закон України «Про повну загальну середню освіту» (82 у списку використаних джерел), де зазначається, що другим рівнем повної загальної середньої освіти є базова середня освіта.

4. Доволі дискусійним є віднесення «самостійної роботи учнів» до видів контролю навчальної діяльності учнів (ст. 76).

5. Вимагає пояснень розбіжність між переліком принципів, що належать до змістовно-теоретичної складової моделі формування пізнавальних умінь (ст. 86) і описом їх на ст. 93; переліком структурних компонентів моделі на ст. 86 і їх описом на сторінках 94-95.

6. У змісті наведених творчих завдань наявні суттєві помилки: завдання 5 «Виникнення вітру пов'язане передусім з нерівномірним розподілом

атмосферного тиску над ділянками земної поверхні. Він дме з зони низького тиску у зону високого тиску» (ст. 102) та завдання 3 «На південному - заході Південної Америки розташована пустеля Наміб. Поясніть чому так сталось?» (ст. 105).

7. Структура дисертації була б досконалішою, а науковий рівень вищим, за наявності висновків до кожного розділу.

8. У тексті дисертації зустрічаються орфографічні та стилістичні помилки.

Висловлені зауваження та побажання не знижують теоретичної й практичної цінності проведеного дослідження.

Загальний висновок про відповідність встановленим вимогам

У цілому дисертація Ю. Ю. Стаднюк є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обгрунтовані теоретичні й експериментальні результати, що у сукупності свідчать про вирішення автором конкретної наукової задачі формування пізнавальних умінь у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів.

Вищезазначені у відгуку актуальність проблематики, теоретична й практична значущість, ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і практичних рішень, їхня достовірність, новизна і науковий рівень дисертаційної роботи Стаднюк Юлії Юріївни «Формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії», відповідають чинним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07. 2013 № 567 (зі змінами), а дисертація може бути основою для присудження її авторці наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (географія).

Офіційний опонент,
професор кафедри географії, методики її навчання
та туризму Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка,
доктор педагогічних наук,
професор

Handwritten signature of Lyubov Vishnikina

Любов ВІШНІКІНА

Підпис <i>Ольги Паляниці</i>
Засвідчую
Ст.інспектор з кадрів
відділу кадрів <i>Ольга Паляниця</i>